

Metodica predării istoriei

PROFESORUL — FACTOR HOTĂRÎTOR ÎN PROMOVAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ISTORIEI

AUREL IORDĂNESCU

Vechile adagii, continuu confirmate de practica învățămîntului, care spun că: „Atît valorează învățămîntul, cît valorează profesorul” și că „profesorul este sufletul oricărei metode”, păstrîndu-și și astăzi întreaga actualitate, o cercetare cît de sumară asupra rolului ce-i revine profesorului în promovarea învățămîntului istoriei nu pare lipsită de justificare.

Astăzi, cînd științelor sociale le revin sarcini tot mai importante, iar între ele istoria este cea mai proprie a contribui la formarea educației patriotice și humaniste a noilor generații, se ridică în chip stăruitor întrebarea: ce condiții trebuie să îndeplinească profesorul de istorie în societatea noastră contemporană pentru a răspunde cu succes acestor sarcini? Or, printr-o situație paradoxală, în timp ce studiile de pedagogie teoretică și practică privind specificul și rolul obiectelor în învățămînt, metodele și procedeele ce trebuiesc folosite, modernizarea procesului de învățămînt, dokimologia, și atîtea altele devin din ce în ce mai numeroase, profesorul care rămîne totuși elementul hotărîtor în formarea tineretului școlar, nu formează obiectul nici unei cercetări speciale, după cum un capitol intitulat, profesorul în care să fie analizate în adîncime rolul concret al profesorului și condițiile multiple ce i se cer în vederea îndeplinirii în cele mai bune condițiuni a obligațiilor ce-i revin, își așteaptă încă locul în tratatele de pedagogie. Este ca și cum toate aceste probleme s-ar înțelege de la sine. Și, deoarece lucrul este foarte departe de a sta așa, ne-am luat îngăduința de a înfățișa cîteva considerațiuni asupra acestei chestiuni, încercînd să arătăm, ce condiții trebuie să îndeplinească profesorul de istorie pentru a merita cu adevărat apelativul de factor determinant în promovarea învățămîntului istoriei. Sau, cu alte cuvinte, ce trebuie să cugete un profesor de istorie despre rostul disciplinei sale în concertul obiectelor de studiu și despre îndatoririle ce-i revin lui ca reprezentant al acestei discipline.

Sub acest aspect, profesorul trebuie să fie convins, înainte de toate, de legitimitatea studiului istoriei în școală, deoarece numai o convingere fermă asupra utilității acestui studiu, utilitate care, singură, îi legitimează prezența printre obiectele de învățămînt, poate da activității sale la catedră o întemeiere care să-i stimuleze munca. Or, privită din acest punct de vedere,

utilitatea istoriei ca obiect de studiu rezidă în valoarea ei informativă și formativă: înlesnind o mai bună înțelegere a prezentului prin dezvoltarea etapelor anterioare care l-au precedat și pregătit; lărgind orizontul și făcând cu puțință o apreciere mai echitabilă asupra valorii civilizațiilor din trecut; îngăduind o mai dreaptă apreciere a prezentului prin înlăturarea iluziei „vremurilor bune de altădată”; explicând popoarele unul altuia și contribuind prin aceasta la crearea climatului de înțelegere și de respect reciproc; în fine dovedind că legea care prezidează desfășurarea procesului istoric este legea progresului, istoria săvârșește o operă de informare de care nimeni nu se poate dispensa. Dar, alături de planul informativ, valoarea formativă a studiului istoriei este și ea considerabilă. Pe lângă faptul de a reprezenta unul din principalele mijloace de integrare socială a generației tinere, studiul istoriei este și un remarcabil instrument de formare intelectuală prin spiritul critic pe care-l promovează, prin rolul de antidot împotriva scepticismului pe care și-l asumă, prin funcția de aliment al reflecției pe care varietatea situațiilor istorice i-o conferă, prin contribuția reală pe care și-o aduce la formarea spiritului științific, pe calea reliefării continue a cauzalității naturale, a dobândirii simțului relativității și al înțelegerii nuanțate și, în fine, prin generarea probității intelectuale, adevărata încoronare morală a valorii formative a istoriei. Dacă la toate acestea mai adăugăm, rolul pe care îl joacă istoria în educația humanistă a elevilor, nu mai poate rămâne nici o îndoială asupra legitimității prezenței ei în programele de învățământ.

Dar toate aceste potențe educative ale studiului istoriei nu pot deveni realități decât numai datorită muncii profesorului. De aceea, el trebuie să le cunoască pe toate și să le aibă continuu prezente în conștiința sa. Or, aceasta reclamă o pregătire temeinică și susținută de o atare întindere, încît ne putem întreba ce are dreptul profesorul de istorie să ignoreze. El trebuie să cunoască în același timp multimea faptelor istorice prin care s-a manifestat în decursul timpului activitatea omenirii; izvoarele pe temeiul cărora sînt cunoscute aceste fapte; teoriile care s-au construit, pornindu-se de la aceste izvoare; cronologia care individualizează faptele istorice; explicația cauzală a evenimentelor; perspectiva științifică riguroasă care asigură interpretarea justă a fenomenelor istorice; marile curente culturale și cîte altele. Și aceasta nu este îndeajuns. Pentru că preocuparea de căpetenie a profesorului de istorie, în decursul întregii sale cariere trebuie să o constituie lărgirea și adîncirea continuă a culturii lui de specialitate, adică a acelei culturi care îmbină acumularea informației istorice celei mai recente cu o atitudine critică selectivă față de noile date ale cercetării științifice, în scopul asimilării lor conștiente și transformării într-un mijloc de ridicare a învățămîntului istoriei pînă la cerințele contemporaneității. I se cere, deci, să îmbrățișeze, fie și numai în liniile ei mari, întreaga sferă a științei istorice, în așa fel încît să nu-i rămînă nici un domeniu cu desăvîrșire necunoscut. Profesorul de istorie trebuie să fie un erudit în înțelesul bun al acestui cuvînt, dar nu trebuie să uite că erudiția lui urmează a fi pusă în slujba formării elevilor săi, că reprezintă mijlocul de a le înfățișa acestora limpede, colorat și evocator fenomenele istorice a căror complexitate, greu de prins din primul moment, îi lasă nedumeriți,

închizându-le calea unei exacte înțelegeri. De aceea, el trebuie să aibă *nu numai cunoștințele științifice* necesare, ci și *îndemînarea de a le transmite metodic* elevilor săi. Pentru că rostul lui este *să-i educe pe aceștia* prin mijlocirea învățămîntului istoriei. În acest scop el trebuie să *explice* elevilor lui desfășurarea procesului istoric, *situînd* evenimentele *în ansamblul de relațiuni* care le-au *determinat existența și le-au provocat transformări ulterioare*. Fiindcă o expunere cu adevărat științifică a fenomenelor istorice nu se rezumă la *prezentarea empirică a faptelor*, ci urmărește *explicarea lor cauzală* prin dezvoltarea *conexiunilor lor*, prin *analiza interacțiunilor lor* și prin *stabilirea legilor care le guvernează*.

Dar, în felul acesta apare evident că nu este cu puțință o *adevărată înțelegere a dezvoltării istorice* fără folosirea unei *metode dialectice* și a unei *interpretări materialiste* a fenomenelor istorice. Ceeace are *valoare hotărîtoare* în promovarea învățămîntului istoriei este *calitatea cunoștințelor* predate elevilor, *metoda* folosită și *perspectiva* din care aceste cunoștințe sînt înfățișate. Or, *calitatea cunoștințelor* rezidă în *structura lor rațională, metoda* în transmiterea lor *sistematic și organizat*, iar *perspectiva* în *însușirea* de către elevi a *concepției materialist-dialectice* privind dezvoltarea societății omenești. Pe această linie, însă, profesorul trebuie să se ferească de a-și încărca elevii cu date și fapte lipsite de valoarea demonstrativă.

Profesorul de istorie care înțelege să răspundă exigențelor societății contemporane trebuie să *renunțe cu toată convingerea* la simpla înșirare de date și de fapte, la *detaliile fastidioase* și la *anecdotele ne semnificative*, care nici nu se pot reține și chiar dacă s-ar reține nu ar fi de nici un folos celui care le posedă, ci să-și *intemeieze* expunerea nu numai pe *faptele* cele mai *semnificative*, mai *evocatoare* și cu *rezonanță adînc educativă*, ci să le și considere în *legăturile lor multiple* cu altele anterior cunoscute, să le *asocieze cu datele convergente* primite de elevi la alte discipline, pentru a le transforma, astfel, în obiect al unei *reflexiuni reiterate*, ca unele ce *revin în contexte deosebite*, de natură a le îngădui atît *integrarea într-un sistem armonios*, cît și *menajarea unor căi de acces* către noi cunoștințe care să vie să *întregească* și să *consolideze* pe cele vechi.

Numai dacă va privi evenimentele *de sus*, situîndu-le în marele proces al dezvoltării istorice și va introduce în expunerile sale *căldura morală și patriotică*, va putea să facă din ele *momente ale dezvoltării puterilor sufletești* ale elevilor săi, *modelîndu-i și dezvoltînd în ei personalitatea*.

Procedînd astfel, va ajunge cu timpul la aceea *măiestrie*, care nu este altceva decît *totalitatea cunoștințelor*, a *priceperilor* și a *deprinderilor sale*, totalitatea celor mai *complexe sisteme de asociații* ce i se formează în decursul timpului, ca rezultat al unei *pregătiri continue*, al unei *reflexiuni susținute* asupra *potențelor formative* ale învățămîntului istoriei și al unor *însușiri tot mai temeinice a modalităților* celor mai *eficiente* de comunicare a cunoștințelor, în scopu realizării educației comuniste a elevilor. Și este necesară această măiestrie, pentru că ceea ce i se cere este transformarea istoriei într-un puternic factor de educație social-politică, învățîndu-i pe elevi să aprecieze just situațiile istorice, să înțeleagă că dezvoltarea istorică reflectă însăși dialectica realului; să-i facă să dobîndească *simțul istoric*, adică acea capacitate de

a înțelege evenimentele istorice așa cum ele apăreau contemporanilor, pentru că, odată deprins, acesta se transformă într-o componentă a spiritului, ușurînd înțelegerea exactă a realității contemporane, pe cît de complexă, pe atît de contradictorie în aparență, dar atît de limpede pentru cine știe să descifreze dialectica procesului istoric.

Dar pentru aceasta, lecția de istorie trebuie să îndeplinească anumite condiții. Mai întîi ea trebuie să fie construită în jurul unei *idei centrale*, care să o străbată în permanență și să reapară în chip pregnant în concluzie, ca o consecință firească a întregii desfășurări, adică să realizeze o *progresiune* în cadrul căreia ideea centrală să se afirme cu atît mai puternic, cu cît lecția tinde spre concluzie. În același timp, pentru ca ea să influențeze cu adevărat formativ pe elevi, se cere ca faptele să fie înfățișate cu căldură, curgător și cu convingere, deoarece numai astfel va produce acea *tensiune spirituală*, acea *emoție adîncă* și acea *vibrare sufletească*, singura în stare a-i face să simtă toată *încordarea eforturilor*, toată *nedreptatea împilărilor*, toată *amărăciunea înfrîngerilor* și toată *măreția biruințelor*. Firește, toate acestea trebuie să fie înfățișate cu o *desăvîrșită probitate profesională*, care să nu *travestească* realitatea obiectivă și nici să ducă la exagerare, *fără ostentație*, ci cu acea *discreție* care nu trezește *suspiciunea*, ci *antrenează*, în chip spontan, adevăratele. Lecția de istorie poate contribui la formarea sentimentului patriotic la elevi numai dacă expunerea profesorului prezintă personajele și situațiile istorice cu o mare *putere de plasticizare*, capabilă să transforme în *făpturi vii* și în *acțiuni trăite* faptele și datele adesea reci și abstracte ale manualului, făcîndu-i pe elevi să se *retrăiască* evenimentele cu o intuiție apropiată de aceea a martorilor oculari. Dar, pentru a reuși în această grea și delicată acțiune educativă, se cere profesorului de istorie să întretină în tot timpul lecției acea *atmosferă istorică* necesară *valorificării* tuturor momentelor ce pot contribui la *formarea unor convingeri moral-politice*, atmosferă al cărei izvor principal îl constituie *sufletul* și *cuvîntul* lui, care vor imprima *coloratura educativă* urmărită pe calea sugestiei. Fiindcă rolul principal în acest proces educativ îl joacă *sugestia*: adevărata măiestrie a profesorului de istorie *constă numai în a sugera*, fără a lăsa pe elevi să bănuiască intenția educativă ce se ascunde în spatele acesteia. Sugestia și atunci, folosind cu pricepere întreg arsenalul mijloacelor ce-i stau la dispoziție, ca: *expunerea evocatoare* (înfațișînd moartea lui Decebal, lupta de la Valea Albă, sau noaptea de 23/24 ianuarie 1859 la București), *comparația*, (punînd față în față atitudinea nepăsătoare a mercenarilor lui Mihai Viteazul pe cîmpia Turzii cu aceea a răzeșilor lui Ștefan, după Valea Albă) sau *actul de apreciere în sine* a unei *situații istorice*, ca mijloc de *pregnare* a valorii ei morale și politice (venirea la timp a răzeșilor lui Ștefan, în 1476) și atîtea alte modalități ce-i stau la îndemînă, el poate da cursului său acea valoare educativă care să justifice atît prezența studiului istoriei în programa de învățămînt, cît și atracția pe care acest obiect a exercitat-o întotdeauna asupra elevilor. Un rol de seamă îi revine studiului istoriei și în educarea tineretului în *spiritul humanist*. Sub acest aspect, rolul profesorului este dintre cele mai însemnate, deoarece nu faptele istorice prin ele însele, ci lumina în care sînt prezentate și rezonanța lor în sufletul elevilor pot duce la integrarea semnificației lor humaniste în conștiința acestora.

De aceea, se cere profesorului de istorie să aibă și o formație umanistă, fiindcă, fără a fi el însuși receptiv la marile valori ale umanismului, nu poate crea în sufletele tinerilor receptivitatea pentru aceste valori, deoarece fără convingeri nu se pot crea convingeri.

Pentru a educa pe elevi în spiritul umanismului se cere ca profesorul însuși să fie un umanist, cu un larg orizont cultural care să-i îngăduie o înțelegere multilaterală a valorilor umaniste pe care, cu căldura vocației de educator să le sădească în sufletul tineretului, conducându-l pe nesimțite spre acea armonie interioară ce caracterizează personalitatea. Pe această linie se impune profesorului de istorie *cunoașterea tuturor momentelor istorice în care se găesc întrupate marile valori ale umanismului*, cu toate limitările impuse de orînduirea respectivă, dar și cu toate elementele de progres social pe care le implică, pentru a le folosi în chip eficient la lecții, imprimîndu-le coloratura educativă urmărită. Pentru reușita educației elevilor în spirit umanist, profesorul de istorie nu trebuie să uite nici un moment că nu poate fi vorba de o însușire a valorilor umaniste altfel decît sub forma adaptării lor la nevoile sufletești ale elevilor societății noastre contemporane. *Același ideal umanist se modifică* sub influența *nevoilor societății căreia i se adresează*, așa încît înfățișarea lui în *perspectivă istorică* — adică ținînd seama de *notele lui*, specifice *timpului* în care a apărut, de *mentalitatea* oamenilor cărora se adresa și, deci, de *limitele* care, în mod firesc i se impuneau — trebuie să constituie o preocupare statornică a profesorului. Pentru că numai astfel se poate înțelege atît *conținutul mai bogat* și de o *mai mare adîncime* al umanismului socialist, cît și *îmbogățirea și adîncirea* lui ca răspuns la nevoile noii societăți socialist.

Se poate vedea, din cele pînă aci spuse, cît de multe, de variate și de dificile sînt sarcinile educative ce stau în fața profesorului de istorie și cărora el trebuie să le facă față. Fiindcă *numai* activitatea lui desfășurată cu *competență*, cu *perseverență*, cu *pasiune* și cu *elan comunicativ* poate face să rodească marile potențe educative ale istoriei.

Manualul nu o poate face deoarece, prin limitele ce-i sînt inițial impuse el trebuie să se mărginească la o expunere sumară, așa încît tot profesorului îi revine sarcina *de a da viață* expunerii manualului și *de a o completa* pe linia educației social-politice, străduindu-se ca ceva din focul viu ce străbate marile lucrări ale istoriografiei contemporane (și din care adesea în manual nu mai ajunge decît cenușa caldă), să răzbească pînă în sufletele școliarilor săi. Hărțile, planșele și diafilmele pot să contribuie la o înțelegere mai adecvată a desfășurării procesului istoric, dar ele nu vor putea, *singure*, să suscite sentimente și să încălzească suflete. Ori, tocmai *acesta* este rostul profesorului de istorie.

El trebuie să fie ca o *torță* care, arzînd, să *lumineze* și să *încălzească*, în același timp, mințile și inimile elevilor săi. Pentru aceasta însă el trebuie să *țină pasul cu vremea*, înnoindu-și continuu atît conținutul lecțiilor, cît și metoda de predare, în raport cu cerințele contemporaneității, introducînd în materialul ce structurează conținutul lecțiilor *cele mai recente cuceriri* ale științei istorice; prezentînd acest material în *lumina concepțiilor noi* care și-au făcut loc în studiul istoriei; renunțînd la *tot ce e perimat*; folosind *cele*

mai noi mijloace pe care tehnica modernă i le pune la dispoziție; înțelegînd modernizarea nu în sensul unui *spor de date informative*, ci în acela al unui *efort de ridicare calitativă a conținutului*.

Dar, adevărata modernizare a învățămîntului istoriei trebuie să înceapă cu *modernizarea concepțiilor* profesorului privind *esența, valoarea și rostul* disciplinei sale în stadiul actual de dezvoltare a învățămîntului; *obligația ridicării calificării* sale la nivelul științei contemporane și, mai ales *renunțarea la rutină și sporirea receptivității* față de *innoirile* impuse de dezvoltarea societății, pentru că numai astfel va putea să desfășoare *aceeași lecție* mereu înnoită, îmbogățită cu noi *nuanțe și cu noi perspective* — rod al strădaniei sale de a ține pasul cu progresele științei istorice — și *expusă la nivelul capacității de înțelegere* a elevilor săi.

Se vede, astfel, ce *personalitate complexă și armonioasă* trebuie să fie profesorul de istorie pentru a răspunde tuturor sarcinilor ce-i stau în față.

Și să nu se spună că el reprezintă numai un „*pium desiderium*“. Fiindcă fiecare dintre noi a avut cel puțin cîte un atare profesor care, pentru vremea lui, reprezenta tocmai acest ideal al profesorului desăvîrșit. Și dacă, după ani și, ani în timpul unei discuții ce depășește competența noastră directă, ne surprindem în posesia unor cunoștințe care îi miră pe conlocutorii noștri specialiști, aceasta se datorește profesorilor noștri, care, la vremea lor, și-au făcut datoria față de noi.

Așa ne reprezentăm, astăzi, profilul profesorului de istorie care, conștient și cu pasiune, militează pentru ridicarea învățămîntului istoriei pe o treaptă superioară: un om dotat cu o *continuuă tinerețe spirituală*, alimentată de flacăra vie a curiozității științifice, de o *puternică receptivitate față de tot ce este nou și important* în specialitatea lui și de un *efort continuu* spre auto-depășire.

Se poate ca acest tip de profesor de istorie să nu se întâlnească pretutindeni: dar ținînd seama de posibilitățile multiple de informare și de perfecționare ce stau la dispoziția fiecăruia dintre noi, nu încapem îndoială că el va deveni din ce în ce mai frecvent și va sfîrși prin a se generaliza, contribuind prin aceasta la promovarea învățămîntului istoriei pe linia unei sporite eficiențe a lui, în sensul unei contribuții mai substanțiale la formarea educației comuniste a elevilor. Pentru că, *fără a supraprețui neîntemeiat virtuțile formative* ale disciplinei sale, profesorul de istorie *trebuie să fie convins* că, dacă într-o zi, prin absurd, istoria ar înceta să mai facă parte din disciplinele de învățămînt, cultura omenescă ar pierde tocmai pe aceea dintre componentele ei care este *cea mai propice* de a contribui la formarea omului adevărat.